
Výchova novinářů v Čechách

Výchova novinářů v Čechách

RESPEKT

1.2.2010, rubrika: Společnost - žurnalistika, strana: 27, autor: MAREK ŠVEHLA

Jak se mohou lišit české univerzity od západních? Případ velmi žádané pražské žurnalistiky ukazuje, že hodně.

V Česku není mnoho vysokoškolských oborů, které by za sebou nechávaly tak velký zástup nepřijatých a zklamaných studentů. Žurnalistika na pražské Karlově univerzitě brala vloni jen zhruba každého desátého uchazeče a ještě nedávno jen každého dvacátého. Jenže lesk z výhry v téhle přijímačové loterii může překvapivě rychle vyblednout. Místo inspirativního studijního prostředí, které poskytuje smysluplné vzdělání a otevírá cestu k zajímavé a důležité práci, totiž na studenty padá tíha zbytečnosti a nudy.

A teď si dáme fejton

Zažila to i nynější studentka City University London Ivana Kottasová. Na pražskou žurnalistiku nastoupila před čtyřmi roky. Napřed ji udivilo, když jí při přednášce o tom, jak se mají dělat noviny, ukazovali tiskařský váleček a vysvětlovali jeho smysl. Dalším překvapením bylo memorování nepodstatných informací, které si každý může najít na Googlu. V předmětu dějiny médií se povinně měla učit odříkávat názvy všemožných novin 18. a 19. století. Ještě víc pak znejistila při předmětu, kde se studenti mají učit psát.

Například na amerických univerzitách je výuka základních novinářských dovedností rozdělena do několika stěžejních předmětů (deníkové reportérství, magazínové reportérství, specializované reportérství například ekologických témat), které vyučují špičkoví američtí novináři. Na Karlově univerzitě je tohle všechno soustředěno do jednoho předmětu zvaného žurnalistická tvorba. „Bylo to docela šílený,“ vzpomíná Kottasová (spolupracovnice Hospodářských novin a Respektu) na své dojmy. „Je to předmět, kde jsme se učili opisovat články z jiných novin.“ Na zmíněném semináři studenti vyrábí studijní časopis zvaný Fleš, který se má co nejvíc podobat jednou MF Dnes, jindy Hospodářským novinám nebo čistému bulváru. Studenti obvykle nikam nechodí, nikoho se na nic neptají a napodobují zprávy – třeba o návštěvě Baracka Obamy v Praze.

Po roce nudy dala Ivana Kottasová Karlově univerzitě vale a díky finanční pomoci rodičů se přihlásila ke studiu žurnalistiky a sociologie na zmíněné City University London. A ocitla se v jiném světě. Teoretické předměty jako základy sociologie, politologie či ekonomie, s nimiž mladí novináři tráví na Karlově univerzitě třetinu bakalářského studia, byly najednou dobrovolné podle studentova uvážení. Úplně vypadly memorující dějiny žurnalistiky. Páteří studia se staly hodiny reportérství a psaní.

„Nejvíce jsme řešili etiku a jak v jejím rámci psát,“ říká Kottasová. „Hodinu jsme si vykládali o etice psaní z prostředí justice, pak jsme šli na tři hodiny k soudu dívat se na nějaký případ a potom o tom napsali článek.“ Psát začala nesrovnatelně víc. „V prvním ročníku v Anglii jsme psali jeden až dva články týdně, které jsme pořád přepisovali, dokud s tím nebyl učitel spokojený.“ V Praze se proti tomu podle řady studentů nebo absolventů píše mnohem méně, obvykle nejde o skutečnou reportážskou nebo zpravodajskou práci v terénu, ale opisování informací z internetu či jiných novin a učitelé zpravidla nemají na individuální posuzování struktury a logiky textu čas nebo to neumí.

Zatímco v Praze studenti tráví čas nad tím, jak psát komentář nebo fejton, což je pro začínající žurnalisty podružné (západní novináři se k psaní tohoto typu textů dostávají až po letech praxe, pokud vůbec), na londýnské univerzitě začala Ivana Kottasová chodit s ostatními studenty ven a učila se psát na příkladu lokálních zpráv typu otevření dětského hřiště nebo přejetí psa. „Učí nás jít po ulici, ptát se lidí a nebát se i zaklepat na dveře,“ říká Kottasová. Zatímco pražští studenti říkají, že celé tři roky bakalářského studia nenapsali ve škole jediný text, kde by se museli jako novináři někoho na něco ptát, v Londýně měla Ivana Kottasová dojem, že „celá novinářina spočívá v tom, že se někoho ptám“.

Místo učení se klíčové novinářské dovednosti „ptát se“ a rozlišit pak podstatné informace od nepodstatných sedí budoucí žurnalisté na Karlově univerzitě v rámci předmětu „práce s informacemi“ u internetu a učí se hledat na stránkách českých ministerstev. Spolu s tím se probírají definice žurnalistických žánrů včetně archaických (již zmíněný fejton) tak důkladně, že by autor tohoto textu zcela jistě u zkoušky neprošel.

Kdo ví, co byl odsun?

Teoreticky by to tak být nemuselo. Za bolševiků sice byla novinářina služkou režimu bez jakýchkoli jiných ambicí, ve srovnání s jinými, podobně vedenými obory se ale v roce 1990 rychle otřepala a začala naplno využívat výhod svobodného státu.

Pražská žurnalistika má výhodu města, kde se koncentruje téměř celý český novinářský potenciál. Dalo by se tedy čekat, že tihle lidé se nějak do institucionální výchovy mladých novinářů zapojí. To se nepovedlo a porevoluční generace absolventů pražské žurnalistiky je vůči své škole plná skepse a deziluzí. Zatímco v Londýně učí základy novinářského řemesla novináři s dvacetiletou praxí z různých pozic v předních britských redakcích jako BBC nebo Guardian (podobně v USA nebo Německu), Karlova univerzita teprve v posledních letech nabízí několik učitelů, kteří jsou i úspěšnými novináři (Václav Moravec, Miloš Čermák). Základy výuky novinářiny ale pořád staví na lidech, kteří novináři nejsou a na fakultě žurnalistiky strávili jako učitelé podstatnou dobu už za normalizace. Posledních dvacet let vede katedru žurnalistiky Barbora Osvaldová, která coby odborná asistentka na tehdejší fakultu žurnalistiky přišla už v půlce 70. let. Sama také učí budoucí novináře základy řemesla v rámci zmíněného předmětu žurnalistická tvorba. Paní Osvaldová nemá ráda, když jí někdo vytýká nedostatek zkušeností z praxe (otázky Respektu na toto téma označila za výslech před stranickou buňkou), a připomíná svoji práci elévky v Mladé frontě koncem šedesátých let, působení v časopise Děti a my v sedmdesátých letech a komentářové texty v Lidových novinách a MF Dnes po revoluci. Těžko se v tomto směru přít, co je a není potřebná novinářská praxe, každopádně Osvaldová učí dovednosti, které sama nikdy v praxi neprokázala, což by byla samozřejmě komplikace v každém oboru.

Jakákoli debata o kvalitě pražského novinářského vzdělávání je komplikovaná i proto, že žurnalistika se od jiných univerzitních oborů liší. Ve světě nepanuje jednotný názor na to, jak a jestli vůbec se má na univerzitě učit. Američané se svojí účtyhodnou novinářskou tradicí a kapacitou mají jednooborová studia žurnalistiky, další novinářské velmoci – Německo a Francie – spíše novinářské postgraduály,

kam se chodí učit psát lidé z jiných oborů. Navíc žurnalistika je spíše řemeslo, které se dá stejně dobře (a často mnohem lépe) naučit mimo univerzity na speciálním kurzu nebo rovnou v praxi.

Pochybnosti o existenci studia žurnalistiky panovaly začátkem 90. let i na Karlově univerzitě. První rektor Radim Palouš v jednu chvíli prosazoval její zrušení (vzhledem k selhání za komunismu), nakonec se ale stala součástí nově vzniklé fakulty sociálních věd. Třeba na rozdíl od dalšího kompromitovaného oboru – historie – tu ale nebyli žádní pamětníci lepších časů, žádní novinářští „osmašedesátníci“, kteří by přišli a učili ponovu. Byla tu sice krátká historie podzemní žurnalistiky (Revolver Revue, Lidové noviny, Sport), její nositelé ale hned po revoluci naskočili do aktivní žurnalistiky a fakulta o ně ani neprojevila zájem. „I novináři ale měli celá 90. léta pocit, že profesní instituce nepotřebují a rezignovali na jejich ovlivňování. Tak to bylo se Syndikátem novinářů ČR a s katedrou žurnalistiky je to podobné,“ namítá Miloš Čermák. Nutno ale dodat, že tyto instituce za rychlým vývojem v oboru značně zaostávaly, a nedůvěra ze strany praktiků byla tedy celkem oprávněná.

Fakt je, že obor po revoluci ovládli lidé, kteří přešli ze zkompromitované a zrušené fakulty žurnalistiky. Především profesor Jan Jiráček, původně překladatel a učitel češtiny na fakultě žurnalistiky, a dlouholetá učitelka dějin žurnalistiky, dnes docentka Barbara Köpplová. Spolu s docentkou Barborou Osvaldovou jde o klíčovou trojici, která o dnešním směřování mediálního

vzdělávání v Praze rozhodla a dodnes z pozice garantů oborů a řady dalších funkcí rozhoduje. Přitom není divu, že trojice teoretiků od začátku klade důraz na teorii: katedra nemá své lidi na investigativní žurnalistiku nebo reportérství, drží si ale několik učitelů dějin novinářiny s důrazem na dávnou minulost. Tento předmět se také studuje velmi dlouho – tři semestry, po které se studenti učí odříkávat detaily typu „jaké noviny vydávali mladočeši“.

Naivně by se přitom dalo očekávat, že studenti se budou při hodinách místo memorování učit kriticky analyzovat důležité věci. Dějiny poválečné žurnalistiky by se daly učit třeba na příběhu a textech Michala Mareše, novináře, který jezdil po válce do pohraničí a psal zcela ojedinělé reportáže z odsunu Němců (sám byl za to později komunisty zavřen do vězení). Mareše ale studenti buď vůbec neznají, nebo ti pozorní loví z paměti tři řádky, na kterých se o něm zmiňují jejich pracovní listy. „Pokud budete studentům vykládat o Marešovi, musíte taky vysvětlit, co to byl odsun, protože oni to nevědí a sami si to nenajdou. A když vykládáte odsun, musíte říct, co se stalo za války,“ vysvětluje docentka Köpplová, proč je nutné říct alespoň krátce všechno.

Podobné je to se světovými dějinami: studenti musí umět odrecitovat seznam titulů, které vycházely v Anglii v 18. století, nic ale nevědí třeba o tzv. Spiegel-aféře, která formovala nejen německou, ale celou západoevropskou žurnalistiku posledních padesáti let (v památném skandálu ze 60. let šlo o to, že německá vláda nechala zatknout šéfredaktora magazínu Der Spiegel a prohledat redakci kvůli tomu, že list zveřejnil citlivé vojenské informace).

Času škola naopak nelituje pro výklad komunistické žurnalistiky, které se věnuje v jednom semestru. K tomu účelu dokonce mají ve fakultní knihovně pod pultem (je tam jen jeden exemplář) propagandistickou učebnici sepsanou v 80. letech, jejíž detaily musí studenti ke zkoušce znát. Musí například umět odříkat, co všechno tehdy vycházelo, jak se psalo nebo co třeba publikovaly noviny vydávané přímo vedením KSČ – Tvorba. Četba zmíněné učebnice je přitom pro psychicky nepřipraveného člověka naprosto šílený zážitek, spočívající v prokousávání se tupými frázemi normalizačního slovníku. „Je důležité se učit jazyk doby,“ říká k tomu Jan Jiráček. „Pro studenty je důležité vědět, jak vypadaly stranické noviny, aby poznali, až je bude chtít zase někdo založit,“ namítá Osvaldová. „Oblíbené téma těchto hodin je obraz něčeho – třeba události v Maďarsku 1956 – v médiích,“ říká student a rovněž spolupracovník Respektu Tomáš Brolík. „A co jsem si z toho odnesl? No že se tehdy nedaly noviny číst.“

Do tohoto studijního koktejlu pak profesor Jiráček a docentka Köpplová přimíchali ještě svoji oblíbenou teorii médií s okrajovými knihami plnými složitých, ale zcela banálních definic. (Třeba že mediální produkt je to, „co je

uživateli nabídnuto jako jednorázově či opakovaně zveřejněný celek, popř. jako součásti tohoto celku, pokud jsou identifikovatelné“.) Podstatné ale je, že zkoušky z historie a z teorie médií se staly pro budoucí novinářské praktiky dost absurdně nejtěžšími a nejobávanějšími milníky bakalářského studia. Přitom teorie médií jako věda nemá s žurnalistikou mnoho společného. Na Západě se studuje zvláště a budoucí novináři ji tam mívají jen jako nepovinný předmět. Mnohem přirozenější a obvyklejší by bylo studovat žurnalistiku v kombinaci s politologií, ekonomikou, sociologií, tomu se ale šéfové pražské žurnalistiky brání.

Hustá atmosféra

Barbora Osvaldová katedru žurnalistiky postupně otevírá i praktikům, jde to ale pomalu. Přibyla výuka nových médií v podání propagátora občanské žurnalistiky Miloše Čermáka. Známy moderátor Václav Moravec učí rozhlasovou žurnalistiku na příkladu BBC. Přibyl příležitostný kurz investigativní žurnalistiky v podání redaktorů MF Dnes. Za celých dvacet let si ale katedra nevypěstovala jediného akademického funkcionáře, který by disponoval úctyhodnější novinářskou praxí. Fakulta nemá ani reprezentativní učebnici žurnalistiky. V Česku žádná nevznikla a špičkovou americkou učebnici (například ve světě uznávaná News Reporting and Writing od Melvina Menchera) nikdo v češtině nevydal. Fakulta ji má pouze v jednom exempláři, který si nelze půjčit domů. „Ne vše se dá přeložit,“ říká k tomu profesor Jiráček. „Jsou tam specifické odkazy na americkou legislativu a taky organizace práce v redakci je tady jiná.“

Škola navíc možná úplně přesně neví, co vlastně chce: na webu sice o sobě mluví jako o přípravce pro práci v redakcích, Jan Jiráček to však vidí jinak: „Praktické dovednosti nejsou hlavní. Hlavní je vychovat lidi, kteří umí kriticky uvažovat o médiích.“ Také říká, že chce vytvořit „víc intelektuální prostředí“. Problém ale je, že plnění těchto plánů se těžko měří a zatím spíše převládají hlasy, že škola (minimálně ve svém bakalářském cyklu) je takové trochu složitější gymnázium.

Jinou cestou se vydala třeba Masarykova univerzita v Brně, která po vzoru západních univerzit nabízí žurnalistiku a mediální studia v kombinaci se sociologií, politologií či mezinárodními studii. Výsledkem jsou pak vzdělanější a v praxi lépe uplatnitelní absolventi. Dva obory jsou také zárukou toho, že z učebního plánu vypadnou předměty, které nejsou až tak potřebné. Pražská fakulta sociálních věd o něčem podobném roky mluví, to je ale všechno. „Celá fakulta je postavená jednooborově,“ namítá Barbara Köpplová a Jan Jiráček ji doplňuje: „Vysoké školy jsou financované podle počtu studentů a v případě dvouoborového studia by se rozpočty musely dělit.“ Právě tohle je podle kritiků důvod, proč se v Praze praktické změně tak brání: akademici mají strach, že budou muset o peníze víc bojovat a ztratí dnešní pohodlí, do něhož jim nikdo nemluví.

Jistá naděje pro zastávce této změny nastává nyní, kdy se novým děkanem fakulty stává letitý kritik poměrů na pražské žurnalistice, čtyřiatřicetiletý Jakub Končelík. Jako expert na dějiny žurnalistiky 20. století se Končelík nikdy nepustil do kritiky praktické novinářské části výuky. Nezvykle přímo ale kritizoval způsob vedení oboru, malé čerpání grantů a jakousi zakrmlenost školy. Trpělivě si sepisoval tabulky, jak se nerovnoměrně rozděluje práce, kdo má jaké vědecké výkony, pak s tím vystoupil na schůzi fakultního Institutu komunikačních studií a žurnalistiky (ten oficiálně žurnalistiku na fakultě zajišťuje). To byl ojedinělý čin, protože lidé kolem akademické žurnalistiky o poměrech na škole mluví jen pod podmínkou přísné anonymity. Na otázku proč odpovídají, že v malých českých poměrech jsou mocenské páky soustředěny v rukou úzké skupiny lidí, která do značné míry rozhoduje o kariérah ostatních. Akademici Köpplová a Jiráček jsou dlouholetými proděkany, profesor Jiráček sedí v akreditační komisi (ta uděluje univerzitám povolení učit daný obor), docentka Köpplová v grantové komisi (ta přiděluje učitelům vědecké granty, které jsou stěžejní součástí jejich příjmů). Paní Köpplová vede i agendu důležitých doktorandských studií a je šéfkou výzkumného pracoviště daného oboru.

„Sedí v každé komisi, která vás napadne, nikdo si tedy proti nim nedovolí jít,“ říká anonymně jeden z učitelů fakulty a tento hlas se nese celým oborem – v Praze či Brně. Je to tak všudypřítomné, že lze bez nadsázky mluvit o atmosféře strachu, který nad studii médií a žurnalistiky v Česku leží. Jindy sebevědomí vysokoškolských učitelů mají strach, že za kritiku poměrů nedostanou vědecký grant, schválení nového oboru, neprojdou habilitačním řízením. Oborem se nese, že jeho pražští nestoři brzdí vznik konkurence. To se samozřejmě těžko dokazuje, pro pozoruhodné houštutí atmosféry to ale stačí. „Šéfredaktoři rozhodují také hodně věcí sami. Ale není to tak, že bychom rozhodovali všechno,“ brání se výtce z koncentrace moci docentka Köpplová.

Šance na změnu

Když Jakub Končelík s kritikou vystoupil, vedení pražských mediálních studií si ho poslechlo, poděkovalo za snahu a dál se nic nedělo. „To je základní akademický princip, nechat všechno vyhnít,“ komentuje to jeden z pracovníků fakulty. Končelík se ale nevzdal a přihlásil se k volbě děkana celé fakulty sociálních věd. „Čekal jsem, že přednesu kritiku a slavně prohraju, k údivu všech mě ale zvolili,“ říká k loňským událostem sám nový děkan, který se z podřízeného šéfu oboru stal jejich nadřízeným.

V jeho osobě přichází změna. Do té doby bylo zvykem, že děkanem se stával docent nebo profesor, vše bylo v rámci fakultních křidel předjednané a nový děkan si nechal část bývalého vedení a zajistil tak kontinuitu řízení. Končelík tento nepsaný zákon porušil: neřekl předem, že chce kandidovat, nemá ani titul docenta, chce si do vedení fakulty podle svých slov vzít tým složený z mladých lidí. O plánech se studiem žurnalistiky a teorie médií nechce před svým nástupem do funkce mluvit. Prý to navíc ani nepřísluší děkanovi, ale řediteli zmíněného Institutu komunikačních studií a žurnalistiky. Tím je dnes prorektor celé univerzity Michal Šobr, který do chodu institutu prakticky nezasahuje. Letos mu ale vyprší mandát a nástupce by se měl podle předstáv děkana hledat v otevřené soutěži i mimo fakultu.

To by přineslo jiný pohled, jak to ale ovlivní budoucnost novinářského vzdělávání, není zatím jasné. Končelík podotýká, že si dobře uvědomuje, že tak velkou šanci ke změnám jako teď už mít nemusí. Proto je chce „v nějaké formě“

prosadit. Výsledek se teprve ukáže. Přitom je třeba počítat s tím, že malé Česko nenabízí nijak zvlášť širokou škálu špičkových žurnalistů, kteří by byli ochotni a schopni učit. Také je tu letitý problém českého akademického prostředí s penězi: vysokoškolští učitelé nahání své platy vědeckou činností, za výuku je ale peněz málo – na humanitních oborech do dvaceti tisíc korun měsíčně. Nedostatek peněz se také řeší přeplněnými učebnami: zatímco na žurnalistických seminářích v Londýně má učitel deset studentů, v Praze či Brně je to dvakrát víc. Čas na individuální přístup ke studentům pak ubývá.

I nadále bude tedy zřejmě platit, že žurnalistika se bude v Česku učit nejlépe přímo v redakcích. Pro akademiky to však může být další důvod, proč své studijní programy spojené s médii předefinovat a spojit s jinými humanitními obory. Hra na sólové studium žurnalistiky se nepovedla.